

GENT EN DE ENGELSEN

35 jaar geleden schreef Pierre Kluykens een serie artikels over dit onderwerp. In het huidig nummer beginnen wij met de eerste aflevering.

De Engelsen zijn er dan toch eindelijk, na meer dan tien jaar aarzeling en wantrouwen, toe gekomen het Europa der zes met een beslissende shakehand te vervoegen, zij het dan met meer flegme en gelatenheid dan geestdrift en overtuiging.

Nu zij van vrienden in de vreedstijd en bondgenoten in oorlogstijd, als het ware familieleden zijn geworden, is het misschien niet ongelegen even in het verleden te gaan grasduinen en een paar markante figuren en feiten te voorschijn te halen die de banden tussen Gent en de Engelsen illustreren.

Hetgeen misschien wel het meest het belang en de betekenis van Gent, de rol welke het in de Geschiedenis heeft gespeeld, doet uitschijnen, is dat men geen naam of geen historische gebeurtenis kan aanhalen zonder ze op de ene of andere manier aan onze stedelijke geschiedenis te kunnen vastknopen.

In Frankrijk eindigt alles met een liedje, in Gent begint alles met een legende en zo was het ook met onze naaste overzeese geburen. Voor ons, nuchtere kinderen van de XXe eeuw, is het legende, maar oude historici als Marcus Van Vaernewijck hebben hun tijdgenoten de eigenaardige avonturen van een Engelse koning te Gent, op het einde van de Xe eeuw, als een waarachtig historisch gebeuren voorgeschoteld en daar ten tijde van Marcus Van Vaernewijck, de sympathieke doch nogal fantastische Gentse historicus, niemand diens teksten en beweringen op de ontledtafel dierf leggen, heeft de legende van de Engelse koning die koren wou zaaien op de Vrijdagmarkt, een lang en gelukkig bestaan gekend.

Het zou allemaal zijn voorgevallen omstreeks 965, toen in Vlaanderen een jonge graaf met name Arnulf II regeerde, die zo vermetel was geweest een paar Franse zeelieden het leven zuur te maken, zodat hij door de Franse koning naar Parijs werd ontboden ten einde er uitleg over zijn gedrag en handelswijze te verschaffen.

Terwijl hij over deze oproepingsbrief aan het mijmeren was en zich afvroeg hoe hij zich uit de slag zou kunnen trekken, kwam een heraut zich op Arnulfs paleis aanmelden in naam van de koning van Lombardije, een zekere Berengerius, “die hadde een schoone dochtere, Rosula, te huwen”.

“Heer graaf, aldus de heraut, U komt voor op de lijst die mijn meester heeft opgemaakt van alle vrijgezellen van de Europese hoven van de ongehuwde koningen en prinsen en het is in uwe hoedanigheid van jonkman dat U uitge-

nodig wordt deel te nemen aan het groot toernooi van Pavia, waarvan de winnaar de mooie Rosula ten huwelijk zal krijgen”.

Enkel maar bij het aanhoren van de boodschap van deze heraut was de jonge Arnulf “metten brant der liefden ontsteken up die schoone Rosula”. Hij ontbood in allerijl zijn rechtstreekse medewerkers, verzocht hen er tijdens zijn afwezigheid over te waken dat de Franse koning het graafschap niet zou binnenrukken, stuurde hem voor het overige zijn kat, trok met een hart als een lekkerkoek over de Alpen, kwam nipt voor tijd te Pavia aan, bekeek eens de koningen, prinsen en andere pretendentes recht in de ogen, ranselde ze een na een in het toernooi af en won aldus de trofee van het superprestige Berengerius, de hand van Rosula, en verzocht zijn toekomstige schoonvader maar onmiddellijk het teken van de bruiloft te geven. De genodigden bleven liefst een maand aan een stuk drinken, smullen, zingen en dansen waarna zij huiswaarts keerden terwijl Arnulf en Rosula op huwelijksreis trokken, een reis die de jonge graaf zo zeer beviel dat hij zijn wittebroodsweken zo maar tot zeven volle jaren verlengde, hetgeen hem enigszins uit het oog deed verliezen dat hij toch ook graaf van Vlaanderen was en dat de Franse koning nog een aardig eitje met hem te pellen had!

Daar Arnulf II nergens te vinden was om in gemeen overleg tot deze ei-actie over te gaan, oordeelde de Franse koning het dan ook maar geraadzaam een Entente cordiale te sluiten met de koningen van Engeland en van Schotland; samen brachten zij een machtig leger op de been en vielen Vlaanderen binnen. Waarom de Franse koning de hulp van twee zijner collega's had moeten inroepen om tegen Vlaanderen zonder graaf op te rukken is een vraag die onze voorouders zich niet stelden, vermits Van Vaernewijck zich niet vergissen kon. Het mooiste van de historie of van de legende was dat de regent, de heer van Diksmuide, die nog steeds tijdens de afwezigheid van Arnulf over het graafschap als de bonus pater familias waakte, de drie gekroonde prominenten tegemoet trok, hen Vlaanderen op een zilveren schaal presenteerde op uitzondering na van Gent.

De Franse koning schoot natuurlijk in een Franse koleire en de Engelse monarchen zeiden hoffelijk maar categoriek “No, sir”, waarna er geen andere oplossing meer overbleef dan, zoals dat heet, de wapens te laten spreken en beslissen.

Gent was in de tweede helft van de Xe eeuw een stad in wording die haar nest onder de zon tussen de twee abdijen en om het portus trachtte te maken; aan de samenvloeiing van Schelde en Leie moest het ongetwijfeld gunstig uitval- len, maar van versterkte stadswallen, een leger dat drie koningen de schrik op het lijf kon jagen is er nog geen sprake, echter wel in de eerste legende die de

eeuwenlange contacten tussen Gent en de Engelsen zou inluiden.

Volgens deze mooie en voor ons althans zeer vleierende legende, zagen de met de slechtste inzichten bezielde Driekoningen van in de verre verte honderden vaandelen tergend en uitdagend wapperen op de stadswallen “schilden, veendelen, standaarden, bannieren ende artijlgerie ende veel volckx ten muren”.

Daar het leger van de Verbondenen in zijn rangen blijkbaar geen genealoog telde die de bonte massa wapenschilden op zovele banieren had kunnen ontcijferen, werd beleefd gevraagd (zoals het past onder gentlemen) wat die honderden vaandels, standaarden enz. wel betekenen mochten.

En hier krijgen wij voor het eerst het bewijs dat de Gentenaren inzake droge humor voor de Britten niet moeten onderdoen en dat zij dus geroepen waren om in de toekomst best met mekaar over de baan te kunnen.

Immers, na het verzoek van de Verbondenen doodernstig te hebben aanhoord, gaf een Gentse wapenheraut van boven op de stadswallen, even doodernstig lezing van een eindeloos lange lijst Gentse adellijke families wier wapens op de wapperende banieren prijkten.

Dergelijke kerels zullen wij nooit baas worden, verklaarde een ontmoedigde Franse vorst, maar zijn Engelse collega oordeelde er gans anders over: “Al moest ik hier zeven jaar blijven, toch krijg ik die koppige Gentenaren klein en ik zal koren gaan zaaien op hun Vrijdagmarkt”!

Zo gezegd maar niet zo gedaan: het beleg begon, even saai als een affrontatie aan de Siegfried- en Maginotlinie.

Na maanden kregen de Verbondenen andermaal een staaltje van de humor van de Gentenaren. Op zekere dag ontwaarden de belegeraars geen banier of krijger meer op de stadswallen, dachten dan ook dat de koppige inwoners de strijd en het beleg moe waren, gaven het teken voor de beslissende aanval, maar liepen ellendig in de val.

De Gentse milities waren immers langs een onderaardse gang in het Gravensteen uit de stad getrokken, een lange gang die ergens in Wondelgem uitmondde, zodat ze de vreemde legers onverwachts in de rug aanvielen, een belangrijke oorlogsbuit in beslag namen, honderden krijgsgevangenen maakten en de overige waaghalzen in de pan hakten.

Nog zag het koninklijk drietal van zijn snode inzichten niet af: het was ditmaal de Engelse koning die het lelijkst op de tenen was getrapt en hij zwoer de stad met de grond gelijk te maken en... natuurlijk koren te gaan zaaien op de Vrijdagmarkt.

Jaren gingen voorbij zonder dat de wapens over het lot van de tegenstrevers konden beslissen, en iedereen werd dit oorlogsspelletje langzaam beu, vooral de Engelse koning die heimwee kreeg naar zijn eiland, zijn smog, zijn porrid-

ge, maar ja, er was die belofte, die eed in ‘t openbaar afgelegd. Hij knoopte onderhandelingen aan met de belegerden: “Ik ga naar huis, aldus de vorst, maar laat me eerst eens ongewapend binnen de stad om koren te gaan zaaien op de markt “tot profijte die ‘t maeyen soude”.

Hij had echter zonder de waard, de Gentenaren gerekend. Hun antwoord kwam vrij verrassend: zij metselden al de stadspoorten dicht, wat ditmaal erg op galgenhumor geleek en zelfs een flegmatieke Brit moest ontstemmen!

Maanden gingen opnieuw voorbij en wie de moed had de dagen en weken bijeen te tellen wist dat men bijna zeven jaar zijn haren had zien vergrijzen voor die vervloekte stadswallen. Niemand die er nog lust voor over had de strijd voort te zetten maar wie zou de diplomaat zijn die het gelukkig vredesinitiatief zou nemen?

Het was uiteindelijk de “regent”, de Heer van Diksmuide, die de formule vond die iedereen zou toelaten zonder kleerscheuren en zonder capitulatie zijn dagelijkse bezigheden te vervoegen.

“Een vijand door de stadspoorten Gent binnenlaten, zo sprak hij, is ondenkbaar, het ware een oneer die niemand ons later zou vergeven. Maar wij kunnen hem wel binnenloodsen langs een gat in de vestigingsmuren. Kom langs daar binnen, zaai uw graan en maak U met al uw trawanten dan vlug uit de voeten”.

Dezelfde dag maakten de Gentenaren een gat in de muur tussen de Turre- en de Zandpoort: de Engelse koning wrong er zich door als in een konijnenpijp. Het spektakel dat hij te zien kreeg moest hem elke lust ontnemen nog verder het beleg voort te zetten: iedereen was aan ‘t werken, of aan ‘t lachen, aan ‘t smullen of aan ‘t drinken: een luilekkerland waar men enkel op de komst van Breughel en zijn palet scheen te wachten!

Met een Meuniergebaar zaaide de Engelse koning het mooie graan, kroop opnieuw door de muur en daags nadien waren de vreemde krijgers spoorloos verdwenen.

Dat was het eerste, zij het dan legendarisch contact tussen Gent en de Britten. De legende stierf langzaam uit, maar de plaats waar de koning door het oog van de naald kroop heeft haar benaming Engelandgat bewaard.

In de Middeleeuwen is de legende nooit zo ver verwijderd van de werkelijkheid, als de moderne mens het meent. De legende van de Engelse koning die het beleg kwam slaan voor Gent en er bij kris en kras koren op de Vrijdagmarkt wou zaaien, indien niet maaien, situeerde zich, volgens onze voorouders, ten tijde van Arnulf II die in de tweede helft van de Xe eeuw graaf van Vlaanderen was, en deze legende is alles bij mekaar, in de tijd niet zeer ver afgelegen van de eerste reële en ietwat hardhandige contacten tussen

Engelsen en Gentenaren, ongeveer een eeuw later.

Want wanneer Willem de Veroveraar in 1066 ergens in Normandië scheep ging om Engeland te gaan veroveren was er op zijn bonte invasie- en landingsboten een niet onaardig contingent Vlaamse ridders, waaronder dus onvermijdelijk een flinke vertegenwoordiging uit het Gentse, ridders die er geestdriftig het zwaard hanteerden en na de overwinning de handen gretig naar de buit uitstaken.

Neem het die vechtjassen niet te kwalijk, zij konden noch lezen noch schrijven, de min was hen onbekend, hun woningen geleken op spelonken en zij vonden niet elke dag in eigen land een reden of een voorwendsel om de degen te kruisen. Zagen zij elders een mogelijkheid om te gaan vechten, doden, plunderen en verkrachten, zij lieten de kans niet liggen en vlogen er als een bende sprinkhanen heen.

De Engelsen die ze in de rangen van Willem de Veroveraar aan het werk hadden gezien, oordeelden, trouwens zeer logisch, dat men die Vlaamse barons beter aan zijn zijde dan in het vijandelijk kamp had en herhaaldelijk kwamen zij alhier huurlingen in dienst nemen.

Aldus beloofde Robrecht II in 1101, dat is toch al een heel tijdje geleden, de koning van Engeland duizend Vlaamse ridders, die elk over drie paarden zouden beschikken, hetgeen veronderstelt dat zij niet ontboden werden om dressuurstukjes te gaan uitvoeren in een manège. De voorraad ridders geraakte vlug uitgeput want tien jaar later werden andermaal 500 ridders beloofd.

Men ontmoet in Engeland gans de XIIe eeuw door, honderden Vlaamse en dus ook Gentse zgh. ridders en voetvolk, die in feite huurlingen waren en die naar het heet, het aldaar nogal bont maakten, zoals het bij mercenari traditie is gebleven. Aan hun hoofd ontmoeten wij lange tijd een zekere Willem van Ieper die, hij en zijn soldaten, hoog in aanzien stonden bij de Engelse koning doch het minder waren bij de burgerbevolking. “Deze strijders, schrijft Dr. Verbruggen in zijn studie over het leger en de vloot van de graven van Vlaanderen, waren plunderzieke en woeste kerels, die kerkhoven schonden, kerken beroofden en geestelijken gevangen meevoerden. Ze leefden van hun soldij en van hun buit. Ze werden befaamd en berucht. De Engelse koningen hielden van hen, maar de Engelse bevolking was ten zeerste gekant tegen vreemdelingen en noemde ze de Vlaamse wolven”.

Wanneer ook de Engelse koningen de brui aan deze barons en andere avonturiers kregen, traden onze huurlingen in dienst van de Engelse opstandelingen tegen de koning.

Deze 12e eeuw die de contacten inluit tussen Vlaanderen en dus ook de Gentenaren, en onze Engelse partners, is dan ook op militair vlak een zeer avontuurlijke, bewogen, af en toe heroïsche, in elk geval geen al te stichtelijke

bladzijde geweest in het grootboek van onze internationale betrekkingen.

Gelukkig zijn er nog altijd voor degene die zijn land- of stadsgenoten in een fleurig en sympathiek daglicht wil stellen, die ze als naastige werkers wil afschilderen, de handelsbetrekkingen.

Vlaanderen heeft ten alle tijde zijn zonen uitgezonden, als krijgers, ontdekkingsreizigers, kunstenaars, missionarissen of dood gewoon in burgerpak om zaakjes te doen, en zaakjes hebben de Gentenaren steeds met veel enthousiasme en brio kunnen doen, gisteren zoals vandaag. Gisteren dat gaat voor Gent zeer ver in de tijd terug vgl. Br. Blockmans, tot in de IXe eeuw: “Dergelijke handelaars ook uit Gent, dat reeds in de eerste jaren van de IXe eeuw met Engeland schijnt in betrekkingen te zijn geweest, worden in het Londense toltarief van 991-1002 aangetroffen. Deze waarschijnlijkheid wordt zekerheid als omstreeks het jaar 1000 men Engelsen te Gent ontmoet”.

Feit is dat, wat men ook heeft mogen uitbazuinen over de militaire macht van Gent, de voorspoed en het prestige van de stad van de XIe tot het einde van de XIIIe eeuw, grotendeels te danken zijn aan haar handel, haar “coomansgilde”, haar lakennijverheid en niet in het minst aan de commerciële uitwisselingen tussen Gent en Engeland. Het is het wonder geweest van onze stad in de vroege Middeleeuwen, niettegenstaande de vazaliteit van het graafschap tegenover de Franse kroon, op intern vlak een eigen sociale politiek te hebben kunnen voeren en op economisch vlak handel te hebben kunnen drijven zowel met Duitsland, met Engeland als met de Franse steden. Er moet niet ver gezocht worden naar de redenen van deze economische zelfstandigheid: het waren enerzijds de ondernemingsgeest van de Gentenaren, anderzijds de fantastische kwaliteit van hun producten, voornamelijk in de lakennijverheid, kwaliteit die gepaard ging met kwantiteit zoals wij het o.a. in *Reinaert de Vos* lezen, want moest al het laken dat men “nu te Ghent maket” perkament zijn, het zou niet volstaan om al de klachten op te tekenen die men tegen de snode *Reinaert* zou kunnen inbrengen!

Gentse drapiers bezaten grote kudden schapen als die *Everwakker* b.v. in 1120, maar er was meer, veel meer wol nodig en die vonden de Gentenaars in Engeland. Eens naar Gent overgebracht werd zij er verwerkt tot de mooiste en de meest kostbare stoffen die eenieder in gans Europa deden watertanden.

Het werd een kwaliteitshuwelijk de beste wol ter wereld, de meest gekwalificeerde lakenindustrie van Europa; een dergelijk huwelijk kon Gent enkel voorspoed en weelde bijbrengen en leiden tot het hoogtepunt in de geschiedenis van de stad.

Een na een werden al de concurrerende steden van het vasteland uitgeschakeld

en Gent mocht zich in de XIIe eeuw verheugen in een heerschappij die aardig op een monopolium geleek. Brugge deed weliswaar lofwaardige pogingen om met een Hansa de macht van de Gentse stede te onttakelen, het mocht weinig baten, want Gent had geen Hansa nodig en genoot voldoende voorrechten in Engeland, o.a. het koninklijk privilege dat sedert 1259 elk verhaal onmogelijk maakte tegen een Gentse koopman, om zonder vrees de toekomst tegemoet te blikken.

Misschien zijn de Gentenaren te verwaand geweest: ook de lakenindustrie en -handel, ook de wol kunnen aan een zijden draadje hangen en dat ondervonden de fiere Gentenaren wanneer een kortzichtige politiek van gravin Margareta van Constantinopel plots een kink in de kabel bracht en gans onverwachts voor onze voorouders de vroeger lamgelegde concurrenten in de mogelijkheid stelde het verloren gegaan terrein terug in te palmen.

Terwijl de Gentse huurlingen regelmatig over de plas trokken en de kooplieden zee en zeeziekte trotseerden om zaakjes te gaan doen, bleef de politiek ook in Vlaanderen en natuurlijk te Gent, een aardig woordje meepraten, en dat woordje had uiteindelijk voor de stad een wrange smaak.

Het was allemaal begonnen met de zoveelste ruzie tussen de Franse koning, Filips de Schone en de graaf van Vlaanderen, Gwijde van Dampierre, zoveelste voorwendsel ook voor hetgeen wij tegenwoordig een uitbreiding van het conflict noemen, in casu een open strijd tussen Filips de Schone en Edward I van Engeland.

Filips rukte Vlaanderen binnen en Edward I vond zulks geenszins naar zijn smaak zodat hij alhier met een leger arriveerde dat Gent tot bolwerk uitkoos. Dit gebeurde in 1297 en de Gentenaren dachten aan roze, grauwe of zwarte humor te doen, wanneer zij de Engelse soldaten met hun rode rokjes en blote knieën duchtig uitlachten. De soldaten reageerden als hun nakomelingen in Londonderry en het kwam dagelijks tot bloedige relletjes daar Filips de Schone zijn eigen troepen wou sparen en liefst de Engelse koning had laten uithongeren in de Gentse stede.

Honger scheen Edward I bepaald niet in de smaak te vallen en hij gaf dan ook gehoor aan twee afgevaardigden van de paus, die zich onverwachts als bemiddelaars tussen beide antagonisten aanboden: laten wij beginnen, aldus de zeemzoetige onderhandelaars, met een wapenbestand, voorstel dat gretig werd aanvaard zodat Edward I zijn matten begon te rollen.

Inmiddels hadden zijn soldaten het zo bont gemaakt dat de Gentse bevolking

uit haar krammen schoot, het hoofdkwartier van de Engelsen in brand stak als een doodgewoon ambassadegebouw, en 70 ridders en 700 mannen voetvolk naar een betere wereld stuurde.

Men kan dan ook niet gaan beweren dat het eerste “legendarisch” bezoek en het eerste reëel bezoek van een Engelse koning aan Gent, tot een triomf uitgroeide.

Vooraleer een oom van koningin Victoria, Leopold van Saksen-Coburg in 1816 met Charlotta, dochter van George IV van Engeland huwde en in 1831 de eerste koning der Belgen werd, was het huwelijksbootje reeds herhaaldelijk Noord- en Zuidwaarts met Engelse of Vlaamse prinsessen over het Kanaal gevaren, tot groot geluk of ongeluk van deze schattige meisjes, die trouwens nooit zelf over hun lot mochten beslissen en zich doorgaans bij de raison d'état moesten neerleggen.

De eerst graaf van Vlaanderen, Boudewijn met de IJzeren arm, huwde in de IXe eeuw Judith, Judith, reeds tweemaal weduwe, van Ethelwolf en van Ethelbald, beiden koningen van Wessex, terwijl de eerste koning van Engeland, Willem de Veroveraar, in het huwelijk trad met Mathildis, dochter van graaf Boudewijn V van Vlaanderen.

Boudewijn II volgde het voorbeeld van zijn vader en huwde Elfrude, dochter van Alfred de Grote, koning van Wessex.

Adelisa van Leuven, dochter van Godfried I van Brabant, stapte in het huwelijksbootje met koning Hendrik I van Engeland, de zoon van Willem de Veroveraar, en stierf in 1151 in de abdij van Affligem, waar zij ook begraven werd.

Filippina van Henegouwen, dochter van graaf Willem van Henegouwen, huwde de Engelse koning Edward III, de bondgenoot van Jacob van Artevelde. De Engelsen noemden haar “the Good Queen Philippina” en het vermaarde Queen’s College van Oxford is Philippina zijn naam verschuldigd. Zij had de eerste voorzitter mogen worden van onze Bond van de Kroostrijke Gezinnen want zij schonk haar koninklijke gemaal minstens tien kinderen, waaronder Lionel in 1338 te Antwerpen geboren, voorvader van de Witte roos van York, en John in 1340 te Gent geboren, voorloper van de Rode roos van Lancaster, de twee rozen die in de dertigjarige oorlog, van 1455 tot 1485, zoveel bloed zouden doen vergieten.

Het zijn deze drie personages Filippina, Edward III, John of Gaunt die samen met de grote Jacob van Artevelde het belangrijkste hoofdstuk in de betrekkingen tussen Gent en Groot-Brittannië hebben geschreven, een episode die een Engelse koningin haar kind zag ter wereld brengen te Gent en die een Engelse

koning op de Vrijdagmarkt te Gent de titel van “roi de France” zag nemen!

Degenen zie zich in geen mannelijke nakomelingschap mogen verheugen kunnen zich altijd troosten met het feit dat het alles bijeen voor hen minder erg is dan indien zij koning waren in een land waar de vrouwen wel stemrecht, doch geen troonrecht hebben bekomen, ook misschien wel met het feit dat deze afwezigheid van mannelijke kroost nooit aanleiding zal worden tot een Honderdjarige oorlog, zoals zulks in de XIVE eeuw tussen Frankrijk en Engeland het geval werd bij de dood van Karel IV, de laatste Capetinger die er niet in geslaagd was een mannelijke afstammeling te hebben, zodat onmiddellijk na zijn afsterven niet een maar twee pretendentes voor de Franse troon opdoken. Filips van Valois, die het dichtst bij de troon gehuisvest, er zich meester van maakte, en de jonge Engelse koning Edward III, die als neef van de Capetingers door zijn moeder Isabelle van Frankrijk, zijn aanspraken op diezelfde troon liet gelden; en daar men nog nooit een troon met duozitting heeft vervaardigd, moest onvermijdelijk een van de antagonistinnen worden gewipt. Edward liet aanvankelijk zijn aanspraken varen, maar het was enkel om beter zijn aanloop te nemen: voor een Honderdjarige oorlog moet men toch even de spieren opwarmen en goede aanloop nemen wil men met een sprong over de grote plas geraken. De up and down-strijd duurde immers tot in 1453 wanneer de Engelsen in Bordeaux kapituleerden en na verdreven te zijn uit Frankrijk, voor lange eeuwen de avonturen op ons vasteland beu werden.

Die familietwist viel weinig in de smaak van Vlaanderen, dat vazal was van de Franse kroon, en gevaar liep in het gewapend conflict te worden betrokken, temeer daar graaf Lodewijk van Nevers zijn Franse leenheer de grootste sympathie toedroeg.

De bevolking vreesde echter terecht trouwens dat dit openlijk partij kiezen van Lodewijk van Nevers die zo dom was geweest alle Engelse kooplieden in Vlaanderen aan te houden, onvermijdelijk tegenmaatregelen van Edward III zou uitlokken, en inzonderheid de Gentenaren vreesden het ergste voor hun handel met Engeland, bron van voorspoed voor hun stad.

Zij hadden juist geraden: met Engelse flegme nam Edward III zijn wraakmaatregelen die, zoals gewoonlijk niet de graaf maar de ganse gemeenschap troffen en handel en nijverheid in het graafschap dreigden lam te leggen: aanhouding van de Vlaamse kooplieden in Engeland, invoerverbod van Vlaams laken, uitvoerverbod van Engelse wol naar Vlaanderen, m.a.w. de dood van onze economie.

Die dood door pauperisme ware gekomen moest Vlaanderen in ‘t algemeen en Gent in het bijzonder op dat ogenblik niet hebben mogen rekenen op de ster-

ke persoonlijkheid en klaarziende geest van Jacob van Artevelde.

Hij wist zijn eigen impetueus karakter in te tomen dat hem impulsief onmiddellijk naar een breuk met de graaf en een bondgenootschap met Edward III had gedreven. Hij zag tijdig in dat zulks enkel een inval van Vlaanderen door de Franse koning had betekend, dus oorlog en ellende, en hij koos de gulden middenweg, een politiek van neutraliteit die de Engelsen niet kon onstemmen en bij dewelke vroeg of laat ook Lodewijk van Nevers zich zou neerleggen, wou hij niet het vertrouwen van de bevolking verliezen.

Artevelde's plan slaagde ten volle: voor Edward III was het een oplossing die aardig op een overwinning geleek, de bevolking begroette met geestdrift het einde van de Engelse sancties en van de economische crisis, en Lodewijk van Nevers, wel enigszins uit zijn lood geraakt door deze plotse kentering, ging zijn leenheer overtuigen dat hij toch nog beter met een neutraal dan met een vijandig Vlaanderen vaarde, zodat Filips in 1338 naar het voorbeeld van zijn Engelse aartsvijand, de neutraliteitspolitiek van het graafschap avalizeerde, echter als Edward III op de loer om het minste incident in zijn voordeel uit te baten, zoals ook Artevelde op de loer lag om de eerste de beste gelegenheid te baat te nemen om de Gentse heerschappij aan Vlaanderen op te dringen.

De ontschepping van Edward in Vlaanderen, de vlucht, van Lodewijk naar Parijs, een commercieel pact van Artevelde met Brabant en Henegouwen, verzetten plots de pionnen op het dambord en meteen kon Artevelde rede en instinct in eenzelfde uitgesproken pro-Engelse politiek verzoenen.

Maar hoe zelfzeker hij ook mocht zijn, hoe sterk hij ook het graafschap in handen mocht hebben, hoe gemakkelijk ook hij dierf contesteren, toch was Artevelde geen Caesar en de Rubicon wou hij in geen geval oversteken: de vazaliteit van Vlaanderen tegenover de Franse kroon was hem een zekerheid, een historisch feit, een waarheid die hij niet dierf of wou negeren: die gehoorzaamheid wou hij niet brutaal van zich schudden, maar anderzijds wou hij ook zijn bondgenootschap met Edward III niet prijsgeven.

Was het de engel of de duivel van de diplomatie die hem de machiavelistische oplossing in het oor fluisterde of heeft hij ze zelf uitgedacht als een voorloper van Columbus' ei?

Vlaanderen, zo dacht en beweerde hij plots, is niet Filips VI, mar de koning van Frankrijk, eerbied en gehoorzaamheid verschuldigd. Het zou dus volstaan Edward III, pretendent op die kroon, als koning van Frankrijk te erkennen om zich zonder kleerscheuren in het geweten uit de slag te krijgen.

Bovendien was er ook een netelig financieel probleem dat Artevelde, trouwe dienaar van Onze Moeder de Heilige Kerk, in verlegenheid bracht: Vlaanderen had zich verbonden zo maar twee miljoen gulden aan de Paus uit te tellen, indien het de Franse koning de oorlog verklaarde: een reden te meer

dus om zijn plan ten uitvoer te leggen, want in de belofte stond geen naam vermeld naast de titel van koning van Frankrijk!

Artevelde trok op een mooie dag zijn zondagklederen aan en begaf zich naar Antwerpen waar Edward III met zijn leger vertoefde, en zette hem zijn plan uiteen. En of de twee vrienden toen hartelijk hebben moeten lachen om de poets die zij Filips VI samen zouden bakken.

Alles werd tot in de minste details geregeld: Edward III zou naar Gent komen en tijdens een plechtigheid op de Vrijdagmarkt de titel van Franse koning nemen.

Enkele weken gingen voorbij. Op 26 januari 1340 scheurde Artevelde een blaadje van zijn muurkalender los, nam zijn zondagpak uit de kleerkast en trok blijgezind naar de Vrijdagmarkt.

“To be or not to be?” De vraag stelde zich niet eens meer voor Jacob van Artevelde op die killige januaridag van 1340. Voor hem was de Gordiaanse knoop doorgehakt; hij had lang gearzeld vooraleer zijn neutraliteitspolitiek op te geven, doch van het ogenblik af dat hij ingezien had dat zij niet meer renderend kon zijn voor Vlaanderen in ‘t algemeen en voor Gent in het bijzonder, had de Gentse hoofdman, voorloper van Machiavelli, de bakens verzet en het kamp der Engelsen vervoegd.

Vandaag, op de historische dag van 26 januari, zou hij samen met de bevolking van Gent, op de Vrijdagmarkt getuige van zoveel strijd en rumoer, een grote slag slaan en Edward III, koning van Engeland, begroeten en erkennen als “roi de France” wettige opvolger van de heilige Lodewijk.

Artevelde stond niet moederziel alleen in zijn op het eerste gezicht roekeloze handelswijze. Hij had het beruchte Vlaams-Brabantse-Henegouwse akkoord in december 1339 afgesloten, op zak, en bij de plechtigheid op de Vrijdagmarkt zou hij mogen rekenen niet enkel op de platonische steun maar op de daadwerkelijke aanwezigheid van de afgevaardigden van Brugge en Ieper; hij is machtiger dan een doge van Venetië, sterker dan de sterkste condottière, en naar het vers van Emile Verhaeren “roi sans titre, mais roi quand même”.

Lodewijk van Nevers is naar Frankrijk gevlucht, Simon de Mirabelle, de rijkste man van het land, die desnoods de financiële redder in nood kan worden, tot ruwaert van Vlaanderen uitgeroepen, Artevelde heeft werkelijk in die eerste maand van 1340 alle troeven in handen en hij kan, hetgeen nog nooit een koning, een keizer of een paus vermocht te doen, een Engelse koning overhalen in de hoofdstad van het graafschap Vlaanderen, de meest somptueuze en meest benijde titel ter wereld, deze van koning van Frankrijk, te aanvaarden; want het staat thans vast dat het Artevelde was en niet Edward III die het initiatief heeft genomen en die deze titel in de korf van de Engelse kroon heeft

gelegd, een titel die de Engelse monarchen tot diep in de XIXe eeuw zouden blijven dragen en die gedurende eeuwen bijzonder zwaar doorwoog in de betrekkingen tussen de beide landen.

Met het gebruikelijk praalvertoon van de plechtige inhuldigingen werd Edward III op de Vrijdagmarkt ontvangen. “Il écartera, schrijft de historicus le Poittevin de la Croix, les larmes d’Angleterre avec celles de la France, substitua le grand sceau de ce royaume à celui d’Aquitaine et prit pour devise: Dieu et mon droit”.

Beurtelings kwamen de schepenen van Gent, Ieper en Brugge plechtig midden een niet te beschrijven geestdrift, de eed van getrouwheid afleggen aan Edward III, koning van Frankrijk, waarna de vorst, alsof hij al de knepen van het vak, de rechten, voorrechten en gewoonten van onze voorouders kende, met de linkerhand op de Bijbel, even plechtig zwoer voortaan de rechten en de onafhankelijkheid van Vlaanderen te zullen handhaven en verdedigen.

Een zo gewichtige eed mocht wel vergezeld gaan van een briljante maiden-speech. Men weet dat het tegenwoordig de Britse Premier is die de grote lijnen vastlegt van de jaarlijkse troonrede en de Engelse koningin die ze maar door één of andere raadgever braafjes in mooigolvende zinnen moet laten gieten en dan langzaam de rede mag aflezen.

In 1340 was het Jacob van Artevelde die de Engelse koning zijn Gentse troonrede als koning van Frankrijk, mocht ingeven. Want men mag toch niet gaan denken dat de Gentse hoofdman zomaar zonder enige tegenprestatie de titel naar het hoofd van Edward had geslingerd. “Paris vaut bien une messe” zou later Hendrik IV zeggen. Voor Edward III was de plechtigheid op de Vrijdagmarkt ook een paar toegevingen waard. In zijn maiden-speech verklaarde hij dan ook Waals-Vlaanderen en Artesië aan het graafschap Vlaanderen terug te geven: voorts verbond hij zich de wolstapel naar Brugge dat er sedert jaren op aasde, te brengen en ten einde in de gunst te komen van de economisch sterken van het land, beloofde hij vrijstelling van belasting te verlenen voor sommige stoffen. Als orgelpunt op deze verbintenissen kwam dan nog de formele belofte dat hij aan Gent, Ieper en Brugge een belangrijke toelage zou toekennen. Dat was de prijs die Edward III wou betalen voor het bondgenootschap van Vlaanderen in zijn strijd tegen Filips VI. Wie bij het verlaten van de Vrijdagmarkt, de dubbel gekroonde Edward of de ongekroonde van Artevelde de gelukkigste was, is moeilijk uit te maken: voor de Engelse koning was het een prestigeoverwinning, voor Jacob van Artevelde een economische overwinning zonder weerga.

Edward III is aldus de enige koning die, zij het dan vrij symbolisch en figuurlijk, te Gent de koninklijke troon besteed, en het mag wel eigenaardig heten

dat het de eerste Engelse koningin die Gent bezocht was, nl. koningin Victoria, die de titel hier door Edward aangenomen, van hare lange lijst titels had geschrapt.

Edward bleef na de eigenaardige plechtigheid nog een drietal weken te Gent, samen met zijn echtgenote Filippina van Henegouwen, waarna hij de boot nam naar zijn geliefd Engeland om er nieuwe wapens te smeden tegen zijn rivaal en titelgenoot, Filips VI van Frankrijk.

Filippina, de vruchtbare echtgenote, was voor de zoveelste maal in gezegende toestand en had nog onmogelijk de overtocht kunnen ondernemen, zodat haar geen andere oplossing overbleef dan in Gent van haar zoveelste telg te bevallen.

De toenmalige hotels stonden haar waarschijnlijk veilig aan, want zij nam de nogal eigenaardige beslissing haar intrek te nemen, met haar twee zonen, die eens vermaardheid zou verwerven als de “zwarte prins” en Lionel, in 1338 te Antwerpen geboren, in de Gentse St.-Baafsabdij waar zij in maart 1340 het leven schonk aan een kloeke zoon, Jan, hertog van Lancaster, later bijgenaamd John of Ghent of John of Gaunt, stichter van het Huis van Lancaster met de rode roos.

In de annalen van de aloude abdij zal het ook wel een unieke en uitzonderlijke gebeurtenis zijn geweest, op dewelke de monniken niet weinig fier waren: de geboorte van een prins zoon van iemand die de titel van koning van Engeland en van Frankrijk droeg.

Even groot waren trots en vreugde van de Gentenaren wanneer zij de blijde mare vernamen; en hun geestdrift steeg ten top wanneer officieel werd bekendgemaakt dat de doorluchtige ouders Jacob van Artevelde hadden gevraagd peter te worden van het kind.

Voor het goede volk van Gent eindigde het avontuur dat zich tot dan toe op politiek en economisch vlak had afgespeeld, als een sprookje: een Gentenaar peter van een koningskind!

Niettemin was het niemand ontgaan dat dit gebaar meer betekende dan een gebaar van hoffelijkheid: het was de bezegeling, ook in het domein van het privaat leven van het Vlaams-Engels bondgenootschap, het teken dat men het niet als een voorgijgaande gril aanzag, maar als een duurzaam en vruchtbaar iets.

Artevelde klimt hiermee tot de hoogste sport van de roem, misschien wel te hoog om niet automatisch het mikpunt te worden van een hoop afgunstigen, van dan af op de loer om zijn ondergang te bewerkstelligen.

Filippina kreeg heel wat bezoek, enkel dat van haar echtgenoot liet weken en maanden op zich wachten. Edward had andere muizenissen in het hoofd o.a. het samenbrengen van een vloot van 200 zeeschepen waarmede hij de Fransen

bij Sluis een afstraffing van belang toediende. Pas nadat hij met zijn admiraals de zegepraal had gevierd, op bedevaart naar Aardenburg was getrokken, kwam hij zijn vrouw de gebruikelijke gelukwensen overmaken en zijn flinke zoon bewonderen, net op tijd om een andere telg een groet te brengen, een zoon van zijn boezemvriend Jacob van Artevelde.

Het waren werkelijk de wittebroodsweken in het huwelijk Engeland-Vlaanderen. Het echtpaar Jacob van Artevelde - Catharina de Coster wou niet achterwege blijven en gaven hun zoon de voornaam Filips, naar Filippina van Henegouwen, the good Queen die zo vriendelijk was meter te willen zijn van de kleine van Artevelde.

De vreugde van de Gentenaren kende ditmaal geen grenzen meer. Zoiets was nog nooit voorgevallen en in de eer die van Artevelde te beurt viel, deelde gans de bevolking van Gent en van Vlaanderen. Men dacht dat het Verbond op zo hechte wijze gesmeed, de eeuwen zou trotseren, dat aan de bloei van de lakenindustrie geen einde zou komen en dat de plechtigheid op de Vrijdagmarkt Vlaanderen voor immer van zijn vazaliteit tegenover de Franse kroon had bevrijd.

Zo dachten de mensen, de gescheidenis schrijft haar grootboek, echter anders vol: nog geen vijf jaar later werd Jacob van Artevelde door een afgunstige tegenstrever met de bijl afgemaakt, Filips sneuvelde op 42-jarige leeftijd in het bloedbad van Westrozebeke en John of Gaunt overleed in 1399 na een leven vol avonturen op alle slagvelden.

Zelfs zijn gedachtenis werd niet geëerbiedigd want een legende die op geen enkele grond berustte, deed weldra de ronde; Filippina zou in de St.-Baafsabdij het leven hebben geschonken aan een dochter die na enkele uren of dagen stierf. Haar werd een jongen, een Gentenaar, gesubstitueerd die men John of Ghent noemde: van Artevelde zou dus de peter van een doodgewone Gentenaar zijn geweest. Dit alles zou Filippina op haar sterfbed uitgebiecht hebben aan de bisschop van Winchester; “zou” want geen enkel historisch document is deze legende enige kracht of waarde komen bijbrengen.

Pierre Kluyskens
(‘ t vervolgt)